

Riigikogu põhiseaduskomisjoni istungi protokoll nr 105

Tallinn, Toompea

Teisipäev, 08. aprill 2025

Algus 14.00, lõpp 16.00

Juhataja: Ando Kiviberg (esimees)

Protokollija: Stella Rõbakov (konsultant)

Võtsid osa:

Komisjoni liikmed: Katrin Kuusemäe, Kalle Laanet, Lauri Laats, Evelin Poolamets, Helir-Valdor Seeder, Pipi-Liis Siemann, Timo Suslov, Peeter Tali, Jaak Valge

Komisjoni ametnikud: Erle Enneveer (nõunik-sekretariaadijuhataja), Karin Tuulik (nõunik), Helin Leichter (nõunik)

Puudusid: Ants Frosch ja Lauri Läänemets

Kutsutud: esitaja esindaja; riigi valimisteenistuse asejuht Nellika Valder ja elektroonilise hääletamise nõunik Indrek Leesi (1. päevakorrapunkt); Riigikogu Kantselei õigus- ja analüüsiosakonna nõunik Toivo Mängel; Riigikantselei sümboolikanõunik Gert Uiboaed (2. päevakorrapunkt)

Päevakord:

1. Eesti Keskerakonna fraktsiooni algatatud Riigikogu otsuse „Riigikogu uurimiskomisjoni moodustamine Riigikogu e-valimiste protsessi turvalisuse uurimiseks“ eelnõu (576 OE)
2. Analüüs pühade ja tähtpäevade seaduse ning Eesti lipu seaduse kohta (tutvustuse ja arutelu jätkamine)
3. Info ja muud küsimused

1. Eesti Keskerakonna fraktsiooni algatatud Riigikogu otsuse „Riigikogu uurimiskomisjoni moodustamine Riigikogu e-valimiste protsessi turvalisuse uurimiseks“ eelnõu (576 OE)

Ando Kiviberg sõnas, et OSCE/ODIHR (Euroopa julgeoleku- ja koostööorganisatsiooni demokraatlike institutsioonide ja inimõiguste büroo) korraldas 11.-13. veebruarini ekspertmissiooni Eestisse, mille ajendiks oli Riigikogu aseesimehe Arvo Alleri 17.09.2024 esitatud taotlus ODIHRile saada Eesti elektroonilise valimissüsteemi kohta ODIHRi hinnang. Selle missiooni ODIHRi enda poolt sõnastatud üldesmärgiks oli kujundada Eesti e-valimiste süsteemi õiguslik hinnang koos soovitustega. ODIHRi kolmeliikmelise ekspertmissiooni liikmed kohtusid Eestis nimetatud ajavahemikul muuhulgas ka Riigikogu juhatause ja

põhiseaduskomisjoni liikmetega ning fraktsioonide esindajatega, samuti valimiskomisjoni ja riigi valimisteenistusega, õiguskantsleri esindajaga ja Riigikohtu liikmetega, samuti valitsusväliste ekspertidega. Teadaolevalt valmib ODIHR-i raport juba aprillikuu lõpuks. Ta andis sõna esitaja esindajale Lauri Laatsile.

Lauri Laats lausus, et e-valimistega seoses on ühiskonnas endiselt kahtlused, kas need on ausad ja läbipaistvad. Ta sõnas, et kahtluste hajutamiseks võiks Riigikogu luua uurimiskomisjoni. Ta märkis, et nende hinnangul on kahtluse all muuhulgas ka see, kas e-valimised on põhiseadusega kooskõlas, kuna sellist valimisviisi ei ole põhiseaduses kirjas. Teine pool on kogu e-häälte lugemise protsess, selle läbipaistvus ja järelkontroll. Pabersedelite puhul on selge arusaam, kuidas toimub korduslugemine. Füüsiliselt on võimalik teostada ja visuaalselt tuvastada, kas hääled on õigesti kokku loetud ega ole sedeleid rikutud. E-valimiste puhul ei ole tema arvates sellist võimalust. Ta leidis, et see peaks olema valimiskomisjoni liikmetele selge ja läbipaistev, nii nagu ka pabersedelite puhul, kus suudetakse hoomata, mis tegevus parasjagu toimub. Ta avaldas arvamust, et serverite ja kogu digisüsteemi osas ei ole Vabariigi Valimiskomisjonil selget arusaama e-häälte tuvastamisest ja korduslugemisest. L. Laatsi hinnangul on ühiskonnas ootus ja lootus, et kas muuta e-valimised ära või kummutada nende osas üles kerkinud kahtlused.

Nellika Valder sõnas, et riigi valimisteenistus on alati nõus e-hääletamisest rääkima ja selles mõttes on uurimiskomisjoni moodustamine väga hea algatus. Ta tegi erakonna esindajatele ettepaneku külastada riigi valimisteenistust, kus valimisteenistuse eksperdid saaksid kõikidele küsimustele vastata. Mis puudutab e-häälte lugemise vaadeldavust ja läbipaistvust, siis Euroopa Parlamendi valimistel tegi riigi valimisteenistus otseülekande e-häälte lugemisest ning seda vaadati päris palju. Otseülekanne oli ka ajakirjanduse vahendusel kättesaadav. Kohal oli ka teadustaja, kes iga toiminguga juures rääkis, mida hetkel tehti ning mis oli täpselt iga toiminguga sisu. Aprilli lõpus valmiv ODIHRi raport hindab valimisi reguleerivate seaduste vastavust rahvusvahelistele soovitudele. Ainus soovitus, mida tema ei ole Eesti seadustest leidnud, on see, et peaks olema võimalus anda tühja e-häält. Kui jaoskonnas saab panna valimiskasti tühja sedeli, siis praegu ei ole e-hääletades seda võimalust. Selline kaasus on läbi käinud ka Riigikohtust ja Riigikohus ütles, et seadusandja ei ole seda võimalust ette näinud.

Ta märkis, et enne Euroopa Parlamendi valimisi muudeti valimisi reguleerivaid seadusi, mis jõustusid valimisenädala esimesel päeval ja kõik õigusnormid, mis olid enne kehtestatud Vabariigi Valimiskomisjoni õigusaktide tasemel, tõsteti üle seadustesse. Kui neid norme võrrelda, siis need on üks-ühele rahvusvaheliste soovitudega. Samal ajal ei ole nende sisu aastate jooksul muutunud. Ta sõnas, et auditeerimise osas oli uurimiskomisjoni moodustamise otsuse eelnõus välja toodud TalTechi teadlaste uuring, kus riigi valimisteenistus on meedias toodud väited sealsamas vähemalt kolmel korral ümber lükanud. Teadlased on aga ise öelnud, et nende tööd on meedias ebaõigesti tõlgendatud. Uurimustöös uuriti, kuidas Eesti saaks oma auditeerimist veelgi läbipaistvamaks muuta. Ta ütles, et riigi valimisteenistus tegi teadlastega juba uurimustöö ajal koostööd, nad tegid ise arendustöö ja lülitasid auditeerimise protsessi enda protsessi sisse. Enam ei tehta ühtki protsessi käsitsi, vaid seda teeb programm. ODIHRi raportis, mis esitati Riigikogu valimiste ajal, oli kõige kriitilisem teoreetiline oht siseründeks. Sellega on riigi valimisteenistus aastaid tegelenud, seda on ka kahes raportis mainitud. Sellest tulenevalt on ka sisereegleid täiendatud. Nüüd ei tee keegi toiminguid üksinda, vaid on mitme silma põhimõte. Lisaks on kõik e-häältega seotud toimingud auditeeritavad. Kui häälte töötlemise, nende kokku lugemise ja teistkordse lugemise juures on audiitorid, siis on reeglina

juures ka vaatlejad. E-hääli ei saa keegi riigi valimisteenistusest ega Vabariigi Valimiskomisjonist näha. See on keskne põhimõte ja selle põhjal on ehitatud üles kogu e-hääletamise süsteem. Valija antud e-hääli on ja peab jääma igas etapis salajaseks. Plaanis on lisada juurde erinevaid kontrolle, näiteks kui sõltumatu osapool teeb registreerimispäringud, siis ka sellele tuleks teha täiendav kontroll. Koostöö teadlastega ja pidev arendustöö on riigi valimisteenistuse igapäevatöö.

Kalle Laanet küsis, milline on valimisteenistuse seisukoht, kas seda komisjoni on vaja või ei ole.

Nellika Valder vastas, et see on komisjoni liikmete otsus. Neil on selle algatuse üle hea meel ja riigi valimisteenistus on valmis tegema võimaliku moodustatava komisjoniga igakülgset koostööd, samuti ollakse valmis koostööks ka siis, kui otsustatakse uurimiskomisjoni mitte moodustada.

Indrek Leesi lausus, et e-hääletamise süsteem on loodud selliselt, et iga samm ja iga toiming peab olema kontrollitav ja tõestatav, et midagi ei ole kuhugi lisatud või kustutatud.

Lauri Laats sõnas, et tal on hea meel selle üle, et leitakse, et see on hea algatus. Lähtudes salajasuse printsiibist ehk kui inimene oma hääle annab, peab ta tegema seda sellisel viisil, et ta ei oleks mõjutatud teiste poolt. Jaoskondades on kabiinid. E-hääletamise puhul me ei tea, kas valija on teinud oma otsuse üksi, kas tema kõrval oli otsuse tegemise ajal keegi või mitte. Spetsialistid on teinud ettepaneku, et kasutusele tuleks võtta näotuvastus. Tema hinnangul jääb salajasuse printsiip e-hääletamise puhul tagamata. Ta küsis, kuidas saab olla kindel, et e-hääletades ei ole isikul selja taga inimest, kes tegelikult juhib teda vastavalt oma soovidele.

Nellika Valder vastas, et needsamad probleemid ilmnevad ka näiteks posti teel hääletamisel, mis on mujal riikides väga levinud. Ka Eestis toimub välisriikidest hääletamine posti teel, kus valijale saadetakse sedel, mille ta täidab kodus ära ning ka siin me ei tea, kas ta täidab selle üksinda või pere juuresolekul. See on kokkulepitud standard, et posti teel hääletamise puhul seda aktsepteeritakse. Valija peab tagama ise kodus salajase hääletamise põhimõtte. Sama põhimõtte on ka e-hääletamisel, kus valijal on endal kohustus tagada hääle salajasus. Juhul, kui ta on hääletanud selliselt, et salajasus ei ole olnud tagatud, on tal võimalus oma e-häält muuta kas uuesti e-hääletades või minnes jaoskonda ja hääletades pabersedeliga.

Jaak Valge leidis, et uurimiskomisjoni moodustamine on hea algatus. Ta lausus, et oletame, et ODIHRi raport tuleb kriitiline ning arvas, et siis on hea, kui oleme juba ise moodustanud teema uurimiseks uurimiskomisjoni. Siis ei jää tema hinnangul muljet, et me hakkame alles siis midagi tegema, kui meid väljastpoolt kritiseeritakse. Ta leidis, et see oleks poliitilise väärkuse säilitamise ennetav samm. Kindlasti tuleb ODIHRi arvamus piisavalt diplomaatiline, aga eriala inimesed loevad sealt kohe välja, kas selle sisu on kriitiline või mitte. Kui ekspertarvamus ei tule kriitiline, siis ei ole meil ka midagi kaotada. Ta märkis, et tema ei ole küll aru saanud, et TalTechi teadlaste järeldused oleksid üheselt ümber lükatud, nende üle vaieldakse siiamaani, kuna on tulnud teine arvamus, mis ei aktsepteeri seda. Ta küsis, kas eelnõu esitajatel oli plaanis kaasata uurimiskomisjoni töösse ka väliseksperthe.

Lauri Laats vastas, et nende ettepanek oli, et uurimiskomisjon koosneks kõigi fraktsioonide esindajatest. Neid abistavad spetsialistid selguvad protsessi käigus. Väliseksperthe kaasamine

ei ole välistatud, aga kõigepealt tuleks protsess käivitada.

Timo Suslov sõnas, et kuigi e-häält ei saa tühjaks jätta, saab alati minna jaoskonda ja lasta seal valimiskasti tühi sedel. Ta märkis, et saime väga hea ülevaate, mida on e-valimiste protsessi juures koostöös teadlastega täiendatud. Ta leidis, et ettepanek kõikidele fraktsioonidele minna riigi valimisteenistusse ja uurida protsesse, on väga hea. See ei tähenda, et peame moodustama uurimiskomisjoni. Ta küsis esitajate esindajalt, kes on need isikud, kes on seadnud e-valimiste süsteemi kahtluse alla.

Lauri Laats vastas, et ta ei oska praegu nimeliselt kedagi välja tuua. Kui käesolev eelnõu läheb teisele lugemisele, siis ta esitab need nimed. Vaatamata sellele, et ühelt poolt on pidevalt tõestatud, et e-valimised on turvalised, läbipaistvad ja kontrollitavad, siis kahjuks ei ole ühiskonnas suudetud seda sõnumit kõikidele kohale viia. Kui vaadata üldist meelsust, siis selles küsimuses on lõhe ühiskonnas olemas. Ta arvas, et võiksime ühel või teisel viisil tõestada, et e-valimised on turvalised või siis vastupidi. Vaadates teiste riikide praktikad, siis on e-valimised lisaks Eestile kasutusel veel Venemaal ja Venezuelas. Ta küsis, miks ei kasuta teised demokraatlikud riigid siamaani e-valimisi.

Ando Kiviberg ütles, et eelnõu esitaja ettekandes kõlas, et e-häälte ülelugemise järelkontrolli ei ole võimalik teha. Ta küsis riigi valimisteenistuse esindajatelt sellele väitele vastust.

Indrek Leesi vastas, et järelkontrolli teostab palgatud IT-audiitor, kes kontrollib tõendite põhjal seda, et krüptogrammist tuleb konkreetne kandidaadi number ehk sellest teisendatakse inimkujul loetav tekst. Seda kontrolli teostab audiitor iseenda loodud programmiga, nemad ei anna talle selleks mingisugust enda poolt tehtud vahendit.

Lauri Laats sõnas, et teame väga hästi, kuidas jaoskonnakomisjonid moodustatakse. Need moodustatakse muuhulgas erinevate erakondade saadetud liikmetest. Komisjoni liikmed teostavad ka esimese häälte lugemise. Seejärel toimub korduslugemine. E-häälte puhul ei ole komisjoni liikmetel sellist funktsiooni. Tulemused saabuvad valimispäeva õhtul arvutisse, kuvatakse ühiskonnale ja see ongi tulemus. Palgatud audiitori puhul ei ole tegemist valimiskomisjoni liikmega. Valimiskomisjoni liikmetel ei ole IT-teadmisi ega peagi olema, see ei ole etteheide. Igal juhul on audiitor kõrvaline isik, kes viib kogu protsessi läbi ning see erineb sellest protsessist, mida näeme valimisjaoskonnas ja selle järgses töös. See on koht, kus peaksime selgelt aru saama, kas suudame pakkuda samaväärset tegevust ka e-häälte ülelugemisel.

Nellika Valder kommenteeris, et tegelikult on e-häälte tulemuse kindlakstegemisel ette nähtud täpselt samasugune protseduur nagu valimisjaoskondades. Kui valimisjaoskondades hääletamine lõpeb, siis hakatakse ka e-hääli lugema, enne ei saagi e-hääli lugema hakata. Pühapäevased jaoskondade sulgemised oodatakse ära, et nad saaksid täpse arvu, kui paljud valijaid kasutasid võimalust hääletada jaoskonnas pabersedeliga oma oma e-hääli üle. See protseduur on vaatljatele, kes on öelnud, et tahavad tulla vaatlema, vaadeldav. Riigi valimisteenistus on neid vaatljad ka eelnevalt selleks koolitatud. Eelmistel valimistel toimusid häälte lugemised Riigikogu konverentsisaalis, kus oli videoülekanne meediaväljaannetesse. Teistkordne lugemine toimus täpselt samal ajal, kui valimisjaoskondades toimus sedelite teistkordne lugemine. Audiitor oli mõlema protsessi juures, nii pühapäeva õhtul e-häälte lugemise juures kui ka järgmisel päeval, kui toimus

teistkordne lugemine. Enne e-hääletamise algust korraldati ka proovihääletamine. Seal tehti kõik need protseduurid otsast lõpuni läbi, vaatlejad said ise hääletada, pandi kirja valikud ja vaadati, milline tuli tulemus. Ta ei nõustunud sellega, et jaoskondades on protsess lihtsam või teistmoodi, sest tegelikult on protseduur e-häälte lugemisel täpselt samasugune, kui on valimisjaoskondades. See on lihtsalt tehniliselt keerukam ning nõuab veidi eelteadmisi ja süvenemist.

Pipi-Liis Siemann sõnas, et ei nõustu sellega, et uurimiskomisjoni moodustamine on tore algatus. Ta ütles, et tal on tekkinud tõsine huvi, kuidas ja miks on algatajatel nii suur usaldamatus riigi institutsioonide vastu. Ta leidis, et tuleks arutada, kuidas usaldust ühiskonnas suurendada, kaasa arvatud e-valimiste vastu. Seda püütakse teha erinevate teadlaste kaasabil ja erinevate protseduuride paranduste abil kogu aeg, kuid samal ajal tahetakse luua dubleeriv uurimiskomisjon. Ta küsis, et kuna on näha, et e-hääletusel osalejate arv on järjest tõusnud, siis kust tuleb eelnõu esitaja arvamus, et usaldus e-hääletamise vastu on madal ja tingimata on vaja moodustada uurimiskomisjon, mis uuriks üle juba uuritud teemad.

Lauri Laats vastas, et usaldamatus on ühiskonnas suur ja kui vaadata viimaseid reitinguid, siis need näitavad, mida arvab rahvas praeguse olukorra kohta. E-häälte osas ongi probleem see, et inimestel ei ole selle hääletamisliigi vastu usaldust. Eeldatakse, et inimesed osaleksid nii kohalikel, Euroopa kui ka Riigikogu valimistel. E-valimised rakendati selleks, et meelitada rohkem inimesi hääletama, aga tema hinnangul ei ole see toimunud. Kui vaadata seda perioodi, kus e-hääletamist ei olnud, siis ei ole inimeste osalus valimistel väga palju muutunud. Selleks, et saada rohkem inimesi valima, peab meil olema usaldusväärne süsteem. Ta ütles, et nende töö Riigikogus on taastada valimiste usaldusväärsus ja selle komisjoni loomine on õige tee selle suunas.

Evelin Poolamets sõnas, et toetab eelnõu. Ta leidis, et oleme olukorras, kus aastast aastasse kahaneb usaldus e-valimiste vastu. Mingil hetkel võib see hakata kahjustama riigi julgeolekut, kui inimesed ei usu, et valimised on demokraatlikud. Hetkel jääb talle mulje, et uurimiskomisjoni kardetakse moodustada sellepärast, et äkki tuleb midagi välja. Peame olema avatud suhtumisega, peame looma uurimiskomisjone, mitte peitma seda kõike kuhugi ära. Kindlasti tuleks kaasata eksperte.

Ando Kiviberg palus kirjeldada protseduuri, mis toimub jaoskondade sulgemise hetkel, kui tehakse kindlaks, kui paljud e-hääletanud on pärast hääletanud valimisjaoskonnas üle pabersedeliga.

Indrek Leesi vastas, et kui e-hääletamine on lõppenud, siis nad koostavad nimekirja nendest inimestest, kes on hääletanud elektrooniliselt. Nimekiri allkirjastatakse digitaalselt ja see informatsioon laetakse valimiste infosüsteemi, kus hoitakse infot nende kohta, kes käisid sedeliga valimas. Kui jaoskonnad on suletud, siis valimiste infosüsteem tagastab paberil hääletanute nimekirja. Selle alusel tühistatakse nende valijate elektroonilised hääled.

Kalle Laanet lausus, et valimisteenistus on väga avatud, teinud ettepaneku tulla kõrvalmajja, tutvuda asjadega, küsida kõiki küsimusi, sest ükski komisjon iseenesest ei lahenda ühtegi küsimust ja ei anna ühelegi küsimusele vastust. Ta leidis, et kui asjaga soovitakse tegeleda, siis tuleks tegeleda sisuliselt, mitte vormiliselt.

Jaak Valge sõnas, et see pole päris õige, kui peame inimestele pimesi ütleva, et neil tulebki süsteemi usaldada. Reformierakonna valitsust usaldab 19% valijaid. See oleks ebaloomulik, kui hakkaksime ühiskonnale ütleva, et usaldage ikka rohkem. Usaldus tuleb välja teenida. See, kui hakatakse rohkem e-hääletama, ei tähenda, et usaldus on suurenenud. Usaldus on kõikuv, tõuseb ja langeb vastavalt ka meedias kajastatule. See on oluline ekspertküsimus ja visiidiga riigi valimisteenistusse seda tema hinnangul lahendada ei saa. Ta küsis, kas uurimiskomisjoni moodustamise eelnõu esitaja arvab, et e-hääletamise põhiprobleem on kooskõla põhiseadusega või on peamised probleemid tehnilised.

Lauri Laats vastas, et kindlasti on mõlemad probleemid, aga rohkem teeb siiski muret tehniline pool, mille osas on küll väljendatud, et asjad on paremaks läinud, aga reaalsuses saame aru, et valimiste tulemused peavad olema selgelt kõigile arusaadavad. Kui füüsiliselt suudetakse lugeda valimisedeleid ja kõik saavad aru, et pakis oli 50 000 valimisedelit ning lõpuks on need 50 000 valimisedelit ka tuvastatud ja kõik on arusaadav, siis e-valimiste puhul ei ole tema hinnangul sellist selget arusaama. See tõstatab ühiskonnas küsimusi. Ta sõnas, et kindlasti on ka välisriigid pöördunud valimisteenistuse poole ja uurinud kogu süsteemi. Siia maani ei ole need riigid, kes on pöördunud, oma riigis seda süsteemi juurutanud. Ta küsis, kas on tagasiside, miks ei ole siia maani teistes demokraatlikes riikides e-valimisi.

Nellika Valder vastas, et näiteks Prantsusmaal kasutatakse e-hääletamist välisriikides asuvate valijate puhul. Neid riike, kes on andnud üleriigiliselt kõikidele valijatele võimaluse e-hääletada, on vähe. Küll aga on väga palju huvilisi. Teiste riikidega koostööd tehes tuleb alati keegi, kes küsib, kuidas meie selle ära tegime. Eelkõige on e-valimiste mitte kasutuselevõtu põhjuseks hirm. Soomlased jäid selle taha, et see tekitab liiga palju probleeme, neil on praegu hea sedeli süsteem, kõik usaldavad seda süsteemi ja nemad seetõttu e-hääletamist ei taha. Soomes oleks see küll tehniliselt võimalik, kuid paljuski jääb see poliitilise tahte taha. Ta arvas, et mitmed teiste riikide poliitikud ei taha e-valimisi lubada, sest e-valimisi on keerulisem manipuleerida. Ta tõi näite digitaalse allkirjastamise kohta, kus ukrainlased uurisid meie digi-ID-d ning küsisid, kuidas käib digiallkirjastamine siis, kui dokumenti peab muutma pärast selle digiallkirjastamist. Vastati, et pärast dokumendi digiallkirjastamist selle sisu enam muuta ei saa. Selle peale vastasid Ukraina esindajad, et sellisel juhul see neile ei sobi. Elektrooniliselt ei ole võimalik e-allkirju sisuliselt manipuleerida. Inimesed on harjunud paberhääletamisega, eriti vanades demokraatlikes riikides. Eelkõige on selliseid uuenduslikke lahendusi leidnud ja võtnud kasutusele need riigid, kes on alles alustanud demokraatlikke protsesse. Nemad on väga uuendusmeelsed, kasutades näiteks valimisjaoskondades rohkem hääletamismasinaid. Rootsisis, kus on väga suur valimisaktiivsus, käib kõik alles paberi ja pliiatsiga. Prantsusmaal on nii, et nad ei logi ID-kaardiga süsteemi sisse, vaid valijatele saadetakse kasutajatunnus ja parool ning siis saavad nad minna e-hääletama. Eesti jaoks ei ole selline lahendus väga turvaline. Meil peavad kõik valijad ennast ID-kaardi, mobiili-ID või Smart-ID-ga tuvastama.

Evelin Poolamets sõnas, et Soome leidis, et valimiste usaldusväärsus rahva silmis on tähtsam kui mugavus. Ta uuris, et kui hääled on kokku loetud, siis kas inimene saab teada või küsida, kas arvesse läks tema paberhääle või elektrooniline hääle. Lisaks küsis ta, mis juhtus viimastel Riigikogu valimistel, kui elektrooniliste häälte lugemise tulemused viibisid tund aega.

Nellika Valder vastas, et tulemused ei viibinud. Põhjuseks oli seaduse muudatus. Varasemalt

sai oma e-häält jaoskonnas muuta vaid laupäevani ja valimispäeval ei saanud oma e-häält sedeliga üle hääletades muuta. Pärast seaduse muudatust saab valija oma e-häält muuta, hääletades jaoskonnas valimispäeval pabersedeliga. Seaduse muudatus tõi kaasa selle, et e-häälte lugemisele tuleb oodata valimispäeva õhtul kella kaheksani ning alles seejärel saab hakata e-hääli kokku lugema. Varasemalt olid aga laupäeva õhtuks teada need, kes hääletasid valimisjaoskonnas pabersedeliga. Seega saadi alustada edasiste toimingutega juba varem. Ta sõnas, et valijal on õigus oma andmetega tutvuda ja riigi valimisteenistus on sellistele päringutele vastanud ning lisas, et paljud valijad on seda võimalust kasutanud.

Helir-Valdor Seeder sõnas, et tema tahaks asjale läheneda faktipõhiselt ja seejärel kujundada oma arvamuse. Valimisi reguleerivate seaduste osas on ta kriitiline. 2024. aasta Euroopa Parlamendi valimistele vahetult eelnenud seaduste muudatused olid tema hinnangul tehtud pealiskaudselt. Ta küsis, kas sügisestel kohalikel valimistel võetakse kasutusele m-hääletamine või mitte ning kui jah, siis kuidas see rakendub praktikas. Lisaks uuris ta, kas on teada, kui suur osa Eesti ühiskonnast ei usalda e-hääletamist ning kas see on probleem. Ta märkis, et põhiseadus näeb ette, et valimised peavad olema proportsionaalsed ja ühetaolised. Tema hinnangul on ühetaolisuse aspekt e-valimiste puhul vastuolus põhiseadusega. Pabersedeliga hääletamisperioodi alguses ära hääletades ei saa valija oma valikut muuta, kuid meil on pikk valimisnädal ja rohkem võimalusi pabersedeliga hääletanul ei ole. E-hääletamisel saab iga päev kuni pühapäevani ümber hääletada. Oleme korduvalt näinud, milline info ilmub välja valimisnädalal ja kõik e-hääletajad saavad sellele reageerida. Ta leidis, et pabersedeliga ja elektrooniliselt hääletavad valijad on seega erinevas olukorras. Ta küsis, kas selles nähakse probleemi ja millised võiksid olla lahendused.

Nellika Valder vastas, et valimistel m-hääletamise kasutusele võtmise otsuse teeb Vabariigi Valimiskomisjon. Seda otsust ei ole valimiskomisjon hetkel teinud. Neil on kavas teha laiapõhjaline testimine, kus vaadatakse, kas mobiilsed rakendused töötavad kõikide või enamiku valijate telefonides. Mis puudutab ühetaolisuse põhimõtet, siis valimisi reguleerivate seaduste mõistes ei tähenda ühetaolisus seda, et kohtleme kõiki ühetaoliselt, vaid seda, et iga valija kohta läheb arvesse üks hääl. See on ühetaolisuse põhimõte. Mis puudutab valimiste usaldusprotsenti, siis Riigikantselei tellitud uuringus, kus küsiti spetsiaalselt e-valimiste usalduse kohta, vastas 42% inimesi, et nad ei usalda või pigem ei usalda e-valimisi. Neid, kes usaldavad e-valimisi, oli 58%. Uuringus tuli välja ka see, et eelkõige on e-valimiste usaldusega probleem Kirde-Eestis ja pigem on usaldus madalam madalama haridustasemega inimeste seas. Kindlasti on see ka valimisteenistusele mõttekoht. Valimisteenistus on teinud enda veebilehele palju tutvustavaid videoid, mis selgitavad e-hääletamist lihtsal animeeritud kujul. Valimiste veebilehelt saab infot väga lihtsalt ning materjalid on arusaadavad.

Pipi-Liis Siemann lausus, et on väga ebaõige kõrvutada valimistel esitatavat usaldust sellega, kuidas iganädalased reitingud midagi kajastavad. Ta küsis, et juhul, kui uurimiskomisjoni ei moodustata, siis kas selle suure huviga, mis eelnõu esitajal on, võetakse ise midagi ette. Valimisteenistus on avatud kõikidele küsimustele ning on valmis kõike selgitama. See oleks väga tänuväärne, kui eelnõu esitaja võtaks ise vaevaks selle asja endale selgeks teha. Riigikogu liikmel on piiramatu võimalusi selgitada ja tutvustada valijale e-valimisi, asuda selle teema eestkõnelejaks. Ta küsis, kas eelnõu esitajal on selline plaan.

Lauri Laats vastas, et tema loodab, et täiskogus hääletatakse uurimiskomisjoni moodustamise otsuse poolt ja Riigikogu liikmed teevad koostööd selle nimel, et meil tekiks

ühiskonnas e-valimiste vastu selge usaldus. Ta arvas, et see, et kõiki kutsutakse valimisteenistusse, on hea ettepanek, mida võiksime komisjoni esimehega arutada.

Ando Kiviberg sõnas, et komisjoni esimees võtab selle korraldamise hea meelega enda peale.

Jaak Valge lausus, et kohati on otstarbekas eristada e-hääletust ja internetihääletust, internetihääletus on e-hääletuse üks vorme. Ta lisas, et Prantsusmaa näide ei olnud kõige õnnestunum, kuna 2024. aasta Prantsuse parlamendi valimistel tekkis välisprantslaste puhul väga palju anomaaliaid ja praegu arutatakse selle üle, et mis juhtus. Ta ütles, et väga paljud riigid on katsetanud e-valimisi. Näiteks Holland, Saksamaa, Norra ja Ühendkuningriigid. Need ei ole uued demokraatiad. Ta märkis, et küsis paar kuud tagasi riigiteadlase Mari-Liis Jakobsoni käest, kas tema teab maailmas mõnda riiki, kus oleks nii suur usaldamatus, nagu Eestis. Ta pidas seda retooriliseks küsimuseks, ehk ta ei teadnud teist sellist riiki. Ta küsis, miks on vanad demokraatlikud riigid loobunud e-valimistest. Lisaks uuris ta, kas Riigikantselei uuring on ka kusagil kättesaadav.

Nellika Valder vastas, et Riigikantselei uuring on veebilehelt valimised.ee kättesaadav. Neid põhjendusi, miks teised riigid ei ole e-valimisi kasutusele võtnud, on erinevad. Eestis ei ole e-hääletamine selliselt üles ehitatud, et see oleks nii-öelda karbis toode ja kõik riigid saaksid selle kohe üheselt kasutusele võtta. Kõikidel riikidel on erinevad valimissüsteemid. Meie oleme selle üles ehitanud Eesti põhiselt. Teistes riikides kasutatakse pigem valimismasinaid. Seega on erinevad argumendid, miks teised riigid ei ole e-valimisi veel kasutusele võtnud. Mõned riigid arutavad pigem mobiiliga hääletamise üle, arvutiga hääletamine tundub neile juba eilne päev.

Kalle Laanet lausus, et ta oli päris lähedal m-valimiste seaduses sätestamise ettevalmistamise protsessile. Ta palus rääkida rohkem m-hääletamist testimisest.

Indrek Leesi vastas, et plaanis on teha avalik testimine kõigile Eesti kodanikele, kes omavad elektroonilist identiteedivahendit, ID-kaarti, Smart-ID-d või mobiili-ID-d. Esialgne plaan on teha seda maikuus, kuid see võib vastavalt analüüsidele lükkuda ka paar nädalat edasi.

Ando Kiviberg küsis, kas on korraldatud ka selliseid küsitlusi, mis hindavad või mõõdavad paberhääletamise usaldusväärstust ja kui on, siis mis tulemusega.

Nellika Valder vastas, et ilmselt ei ole, tema igatahes ei tea, et oleks. E-valimiste küsimuse sai riigi valimisteenistus lülitada hiljuti Riigikantselei uuringu küsimustikku, kuna seda protsenti oleks hea seirata. Nad kavatsevad küsimustikku lülitada ühe sellise küsimuse ka pärast valimisi, kui valijad on saanud vahetult valimiskogemuse. Ta ütles, et siis tuleb selles küsimustikus küsimus ka selle kohta, kuidas usaldatakse paberhääletamist.

Ando Kiviberg märkis, et neid juhtumeid, kus mobiiltelefoniga tehakse täidetud valimisedelist pilt ja pärast kellelegi tõestatakse, kelle poolt hääletati, jagub. Neid on avalikkuses küllalt palju käsitletud.

Peeter Tali sõnas, et tõepoolest on demokraatlik riigikord väga oluline ja meie autoritaarsed vastased ründavad kolme asja, sõnavabadust ehk peamiselt vaba ajakirjandust, demokraatlikku riigikorda ja õigusriiki. Demokraatlikku riigikorda rünnatakse valimistesse

sekkumisega läbi selle, et püütakse näidata valitsust või valimisprotsessi ebausaldusväärseks. Siin on kolm peamist faktorit. See on tehniliselt ebausaldusväärne, poliitiliselt ebausaldusväärne ning kolmandaks, demoniseeritakse poliitikuid. Ta sõnas, et kui on nii suured kahtlused, et peaksime looma uurimiskomisjoni, mis uuriks, kuidas saab anda elektroonilisi allkirju, siis peaks äkki tegema ka komisjoni selle jaoks, et uurida, kuidas e-pangandus käib, sest sealt ei saa ju ka kuidagi raha välja võtta ja viiekümneuroseid üle lugeda.

Lauri Laats vastas, et see on pigem huumoriga esitatud küsimus. Ta arvas, et need on kaks täiesti erinevat asja. Demokraatia poole pealt vaadatuna on meil probleem selles, et ühiskonnas ei ole usaldust valimiste vastu. See tähendab seda, et tegelikult ei ole usaldust kogu süsteemi vastu ja meil on hea võimalus parandada seda olukorda.

Helir-Valdor Seeder oli üllatunud, et tuuakse Prantsusmaa näide, aga ei avata seda. Pigem toodi see positiivse näitena, aga ei avatud Prantsusmaa probleeme, samuti ei avatud teiste riikide, kes katsetasid e-hääletamist, probleeme. Ta oli üllatunud, et valimisteenistus ei ole tundnud huvi ega saanud teada, mis põhjusel on riigid, kes on meist võimekamad ja on e-hääletamist katsetanud ja seejärel loobunud. Me oleme üks väheseid riike, kus on e-valimised ja ainus riik, kus e-valimiste vastu on kodanike ja poliitikute hulgas nii suur umbusk. Ta väitis, et see on fundamentaalne probleem, kui peaaegu pool valijaskonnast ei usalda demokraatlikke valimisi. Ta küsis, kas valimisteenistuse jaoks on see probleem, et osad valijad saavad valimisprotsessi käigus oma valikut muuta ja teine osa seda muuta ei saa.

Nellika Valder vastas, et sellele küsimusele on keeruline vastata, sest seadusandja on nii ette näinud ja nii on ka süsteemid üles ehitatud. E-hääletamise puhul oli e-hääle muutmise põhjenduseks see, et juhul, kui keegi on e-hääletajat mõjutanud, oleks e-hääletajal võimalus üle hääletada kas elektrooniliselt või paberil. Kui rääkida sellest, et pabersedeliga hääletajad ja e-hääletajad peaksid olema igal ajal võrdsed, siis näiteks Rootsis saab ka pabersedeliga uuesti hääletada. Selle jaoks tuleks seadust muuta.

Ando Kiviberg uuris, et kuivõrd ODIHRi raportit on oodata aprillikuu lõpus, siis kas eelnõu esitaja oleks nõus eelnõu tagasi võtma või panema selle seniks ootele, kuni saabub raport. Seejärel saaks kaaluda, mida teha.

Lauri Laats vastas, et Jaak Valge põhjendus oli väga hea. See näitab, et oleme proaktiivsed vaatamata sellele, mis on selle raporti tulemus. Kui näitame ise proaktiivsust ja raportist selgub, et meil on probleemid, siis tegeleme probleemidega juba ennetavalt ja kui on teine tulemus, siis halba see ei tee.

Kalle Laanet sõnas, et võib-olla tasuks enne käia ära valimisteenistuses, oodata, kui tuleb raport ja näidata ka sisu poolt selles küsimuses.

Ando Kiviberg märkis, et võtab endale ülesandeks korraldada ühine külastus valimisteenistusse, kus vaataksime kõik koos need protseduurid üle.

Helir-Valdor Seeder küsis, millal saab täis selle eelnõu 7 töönaalat.

Erle Enneveer vastas, et see saab täis järgmisel nädalal.

Helir-Valdor Seeder sõnas, et sellisel juhul oleks eelnõu ootele panemise üleskutse hoopis üleskutse mitte täita Riigikogu kodu- ja töökorra seadust. Ta ütles, et tegelikult oleks mõistlik menetleda seda eelnõu nii, et lõpetada ära eelnõu esimene ja siis liikuda edasi vastavalt raporti tulemustele.

Peeter Tali lausus, et seadust saab täita ka nii, et näiteks L. Laats võtab selle eelnõu tagasi ja kui raport tuleb, esitab selle uuesti.

Ando Kiviberg tänas külalisi ettekannete ja arutelu eest. Ta tegi ettepaneku teha menetlusotsused.

Otsustati:

1.1. Teha ettepanek võtta eelnõu täiskogu päevakorda 16.04.2025 (konsensus: Ando Kiviberg, Katrin Kuusemäe, Kalle Laanet, Lauri Laats, Helir-Valdor Seeder, Pipi-Liis Siemann, Timo Suslov, Peeter Tali, Jaak Valge).

1.2. Teha ettepanek eelnõu tagasi lükata (poolt 6: Ando Kiviberg, Katrin Kuusemäe, Kalle Laanet, Pipi-Liis Siemann, Timo Suslov, Peeter Tali; vastu 3: Lauri Laats, Helir-Valdor Seeder, Jaak Valge; erapooletuid 0).

1.3. Määrata juhtivkomisjoni esindajaks põhiseaduskomisjoni esimees Ando Kiviberg (konsensus: Ando Kiviberg, Katrin Kuusemäe, Kalle Laanet, Lauri Laats, Helir-Valdor Seeder, Pipi-Liis Siemann, Timo Suslov, Peeter Tali, Jaak Valge).

2. Analüüs pühade ja tähtpäevade seaduse ning Eesti lipu seaduse kohta (tutvustuse ja arutelu jätkamine)

Ando Kiviberg sõnas, et komisjonile on tulnud mitu ettepanekut pühade ja tähtpäevade seaduse ja Eesti lipu seaduse muutmiseks. Komisjon otsustas enne teemaga edasi minemist tellida Riigikogu Kantselei õigus- ja analüüsiosakonnalt seadusemuudatuste tegemiseks analüüsi. Analüüs valmis 07.01.2025. Analüüsi tutvustas 17.03.2025 istungil Riigikogu Kantselei õigus- ja analüüsiosakonna nõunik Lauraliisa Järve ja täna jätkab tutvustamisega Toivo Mängel.

Toivo Mängel oli ettekandeks valmistanud ka slaidid (Lisa 1). Ta selgitas, et slaididel olevad graafikud on loodud selleks, et aru saada Eesti vabade päevade olukorrast võrreldes teiste riikidega. Põhiline, mida kaasaegsemad uuringud Euroopa ja Ameerika võrdluses väidavad, on see, et põhjus, miks eurooplased on hakanud märksa vähem tööd tegema, ei ole mitte elatustase, töökultuur või maksumäärad, vaid tööturu regulatsioonid on teistsugused. Euroopa on võrreldes Ameerikaga heldemaks läinud. Oleme hakanud vähem tööd tegema. Näeme, et regulatsioonid Eestis on täiesti normaalsed, oleme oma 40 töötunniga ja töönädalate arvuga Euroopa keskmised. Ta märkis, et on osa riike, kes üldse ei reguleeri töönädalate arvu aastas ega ka tööpäevade arvu. Kui Eesti inimeste töökoormuse hindamisel lähtuda transpordi seisukohast, siis oleme maksimumi lähedal. Erinevus ei ole küll märkimisväärne, aga Vahemere riikides on reguleeritud tööpäev märksa lühem, kui meil Põhja-Euroopas. Riigiteenistujatel on enamikes Euroopa riikides 40 tundi täistööaeg, aga siiski selgub, et vahe on päris suur. Prantsusmaal, Portugalis ja Itaalias on avalikus teenistuses töönädalal märksa lühem. Kui vaadata nädala töötundide arvu poolest, siis Eesti on ülemises pooles, aga mitte

maksimaalses pooles. Kui vaadata seda olukorda, kus Eesti asub riigipühade poolest Euroopas, siis näeme, et kõige vähem on neid 9-11 ja leidub ka riike, kus neid on 18. Eestis on neid 12 ehk meil justkui oleks reserve töövabade päevade või riigipühade kehtestamiseks. Eestis on tööst vabad riigipühad jaotunud põhiliselt esimesse poolaastasse. Teises poolaastas oleks veel ruumi.

Ta märkis, et on kaks uuringut, millise metoodika alusel arvutada ühe tööst vaba päeva maksumust nii töötaja, riigi kui ka riigieelarve laekumise seisukohalt. Üks nendest on koostatud väljaspool Euroopat ja teine Saksamaa Bundestagi eestvõttel. Erinevatel tegevusaladel on see mõju väga erinev - ehituses ühest protsendipunktist kuni 4,5 protsendipunktini, kaubanduses on ühe tööst vaba päeva mõju on SKP terminite mõistes kõige väiksem. Selles osas, kuidas on arvatud ühe tööst vaba päeva hinda, siis kõigepealt on arvatud ühe lipupäeva võimalik täiendav kulu. Kojamehe keskmiseks palgaks on 1300 eurot, ehk täiendava lipupäeva ehitamiseks võiks küsida selle eest 15-20 eurot. Kui Eestis oleks umbes 10 000 kojameest, siis oleks kogukulu umbes 0,3 miljonit eurot aastas. Täiendaval vabal päeval on ka tohtu hulk pehmeid väärtusi. Matemaatiliselt ja majanduslikult on võimalik arvutada välja täiendava tarbimise väärtused, aga kahjuks ei leidnud ta kuigi head materjali selle kohta, kuidas panna rahasse ümber tööga rahulolu kasvu, kuidas arvutada kogukondlikku tegevuse kasvu, kuidas arvutada rahasse ümber vaba aja tegevused ja kuidas arvutada ümber ka inimeste sissetuleku võimaliku muutuse. Need on siit välja jäänud ja praegu on arvatud ainult otsene kulu. Kui kaubandusest lähtuda, siis oleks nendeks kuludeks 10 miljardit eurot aastas, mis tuleks jagada 300-ga. Uuringute põhjal, mis olid väljaspool Euroopat 200 maailma riigi alusel tööpäeva väärtuse määramise hinnangud, siis ühe tööst vaba päeva elastsus ehk osakaal võrreldes sellega, kui lihtsalt jagada SKP päevade arvuga aastas või tööpäevade arvuga, oleks 0,6. Sellisel juhul oleks ühe tööst vaba päeva materiaalne väärtus 30-50 miljonit eurot.

Peeter Tali küsis, kuna talle jäi segaseks see, et kui Bulgaarias ja Poolas on keskmiselt 13 riigipüha, Soomes on 15, siis kui palju on riigipühasid Põhjala ja Balti riikides või kas oleks võimalik saada tabel, kus on kõik Euroopa Liidu riigipühad peal. Siis saaksime võrrelda. Lisaks küsis ta, kuidas on Euroopa Liidu riikides reguleeritud see, kui riigipüha langeb nädalavahetusele.

Ando Kiviberg täpsustas, et sellist ülesannet varasemalt T. Mängelile komisjoni poolt ei antud.

Toivo Mängel vastas, et selline tabel on olemas ning ta saab selle edastada meili teel.

Gert Uihoaed lisas analüüsile mõned mõtted. Esimene mõte on, et meie põhiseadus, mis on meie ühiskondliku toimimise kokkulepe, ei käsitle riigipühasid ega riiklike tähtpäevi. Seega toetudes põhiseadusele peaksime oma ühiskondliku regulatsiooni suutma ära reguleerida ilma, et meil seadust üldse vaja oleks. Teine mõte on, et analüüsis ei ole välja toodud riiklike tähtpäevade kujunemine. Ühel hetkel need lihtsalt eksisteerisid meie õiguses. Enne teist maailmasõda sellist konstruktsiooni nagu riiklik tähtpäev ei eksisteerinud. Riiklik tähtpäev kui institutsioon on nõukogude aja pärand. Sellist regulatsiooni väga paljudes Lääne-Euroopa riikides ei tunta ja see oli metoodiline võte. Selleks, et eestlaste harjumuslikku ja traditsioonilist väärtuskultuuri segada, siis okupatsiooni võim ujutas meie igapäevaelu ja kalendri üle selliste tähtpäevadega. Kolmandaks märkis ta, et analüüsist jäi täiesti välja

üleriigilise leina käsitlus, mis on vajaduspõhiselt kehtestatav lisapuhkepäev. Eestis sellist institutsiooni, et Vabariigi Valitsus oleks puhkepäevana üleriigilise leina kehtestanud, ei ole, aga mõeldes Lääne-Euroopa riikide ja pikemalt selle traditsiooni peale, siis kui üleriigiline lein Lääne-Euroopas kehtestatakse, tähendab see automaatselt võrdsust tööst vaba päevaga. See on üks mõttekoht, kas meil oleks vaja luua selline institutsioon. Täna hetkel on valitsusele selline volitus antud, et ta võib üleriigilist leina kehtestada, aga selle sisu ehk ulatus tööõiguses ei ole üheselt reguleeritud. Praktika näitab, et see on leinalipu heiskamise päev ja töö regulatsiooni see ei puuduta. Ta ütles, et kui liikuda ettepaneku osasse, siis tema ametitegevusest tulenevalt on tema veendumus see, et Eesti riik tegelikult ei vaja riiklike tähtpäevaid, me peaksime hakkama saama riigipühade institutsiooni ja lipupäevade institutsiooniga. Mõlemad institutsioonid omaksid regulatiivset mõju Eesti ühiskonna toimimisele. Surve erinevate huvigruppide poolt on päris suur, et riiklike tähtpäevi aina juurde tekitada, aga tegelikult iga juurde kehtestamisega devalveerime riigi poolt antud rõhuasetuste ja väärtusküsimuste mõju. Tema ettepanek oli pühade ja tähtpäevade seadust muuta ainult selles ulatuses, et riiklikud tähtpäevad sealt välja jätta ja vajadusel kehtestada täiendavaid lipupäevaid. Ta ei näe sisulist vajadust riiklike tähtpäevade järgi. Võiks mõelda laiemalt, kas pühade ja tähtpäevade seadust kui sellist on vaja. Ta viitas Lääne-Euroopa mudelile, kus töövabad päevad on tööõiguse osa ja lipupäevad on lipuseaduse osa.

Jaak Valge lausus, et meil on ka varem analoogilisi eelnõusid olnud. Tema leidis OECD andmete järgi, et eestlased töötasid keskmisest rohkem. Ta uuris, kust on T. Mängeli andmed pärit ja kui usaldusväärsed need töötundide andmed on.

Toivo Mängel vastas, et need andmed pärinevad Euroopa Komisjoni uuringust ajavahemikus 2019-2021.

Peeter Tali sõnas, et kui kelleltki võetakse midagi ära, siis tekib laiaulatuslik pahameel. Ta märkis, et on hulk riiklike tähtpäevi, mis ei ole rahvuspühad ega ka lipupäevad, näiteks kolmekuningapäev, kommunismi ja natsismi ohvrite mälestuspäev, vastupanuvõitluse päev, omavalitsuspäev, hingedepäev ja taassünnipäev. Ta küsis, mida nendega teha, kas kustutada lihtsalt ära.

Gert Uiboed vastas, et tuleks kindlasti hinnata, kas võtta kustukumm kätte või tõsta mõni päev lipupäevaks üle. Tema toetas näiteks seda, et lipupäevaks tuleks üle tõsta 22. september ehk vastupanuvõitluse päev. Mis asjaoludel sai see kehtestatud ainult riikliku tähtpäevana ja mitte lipupäevana ei oska ta öelda, kuid see on kahetsusväärne viga. See peaks kindlasti olema lipupäev. Lisaks, näiteks omavalitsuspäeva ei tähistata üle-eestiliselt, see eksisteerib ainult Riigi Teatajas. Esialgne eesmärk, et omavalitsuse autonoomiale kuidagi suuremat tähelepanu tõmmata, ei ole realiseerunud. See on see koht, kus Riigikogu saabki uuesti hinnata, kas seatud eesmärk on käima läinud. Kolmekuningapäeva osas ütles ta, et ilmselt on huvigruppe kelle puhul võiks öelda, et selle riikliku tähtpäeva kalendrist kustutamine põhjustab nende meelehärmi. Samamoodi kommunismi ja natsismiohvrite mälestuspäev, et selle riikliku tähtpäeva kalendrist kustutamine võiks kuidagi mõjuda või avada efekti selle tähtpäeva tähistamisele. Ta ütles, et tegelikult ei ole mõtet luua kujutelmale, et kui paneme Riigi Teatajasse ühe riikliku tähtpäeva, siis hakkab see kuidagi toimima. Vastu näide, kus riiklikul tasandil toimub suurepäraselt tähtpäevale tähelepanu tõmbamine, on holokausti ohvrite mälestuspäev. See ei ole kuidagi Eesti riigis reguleeritud, ometigi kuni presidendi tasemeni asetatakse pärgasid. Tähtpäeva sisu esiletõstmine ja tseremooniade toimumine ei ole kuidagi

sõltuvuses sellest, kas see on seadusesse kirja pandud või mitte.

Ando Kiviberg tänas külalisi ettekannete ja arutelu eest. Ta sõnas meeldetuletuseks, et komisjonile on laekunud neli ettepanekut. Esiteks, sätestada 15. juuni - põhiseaduspäev, sätestada riikliku tähtpäeva ja lipupäevana 15. juuni – põhiseaduspäev. Teiseks ettepanek nimetada 1. juunil tähistatav lastekaitsepäev ümber lastepäevaks ning muuta see päev riigipühaks. Kolmandaks, sätestada lipupäevana 24. september - Eestimaa rahvuste päev. Viimaseks ettepanek sätestada lipupäevana 1. märts - Eesti viipekeelega päev. Selle puhul on tähtaeg otsuse tegemiseks 15.04.2025. Ta sõnas, et järgmise esmaspäeva istungil saame selle osas otsuse langetada. Ta tegi ettepaneku sarnaste pöördumise osas julgustada kõiki selliseid huvigruppe heiskama lippu neile sobivatel ja meeldivatel päevadel ning tegema avalikke üleskutseid. Näiteks kõik viipekeelega seotud ühendused lepivad omavahel kokku ja teevad lipuheiskamise kodanikualgatuse korras. Kõik kes tahavad solidaarsust näidata saavad sellega liituda, selleks ei ole vaja riiklikku sundi korraldada.

Helir-Valdor Seeder ütles, et ükskõik, millise otsuse me langetame, siis see ei ole riiklik sund. Kui seaduses see sätestatakse, siis lipu heiskamine jääb ikkagi vabatahtlikuks. Ta küsis, millest tuleneb 15. aprilli tähtaeg.

Helin Leichter vastas, et see on kollektiivne pöördumine ja 15. aprillil on otsuse tegemise tähtaeg.

Kalle Laanet ütles, et G. Uiboia ettepanek tegi, et riigipühade, riiklike tähtpäevade ja lipupäevadega seonduvat võiks vaadata tervikuna ja proovida uut lähenemist, oleks mõistlik. Põhiseaduskomisjoni baasil võiks teha töörühma, kes kaaluks seda üht- või teistpidi ja arutatakse seda veidi laiemalt. Eesti Viipekeelega Seltsile võiks vastata, et seda teemat arutatakse laiemalt.

Ando Kiviberg sõnas, et ka temal oleks olnud ettepanek seda kandepinda laiendada ja vaadata asjadele terviklikult otsa. Ühe tegevusena võiksime pöörduda kirjalikult Riigikogus esindatud fraktsioonide poole, et fraktsioonide siseselt asju arutada ja ettepanekuid koondada. Ta märkis, et ka töörühma moodustamine oleks hea mõte, et fraktsioonide vastused läbi vaadata ja selgete ettepanekuteni jõuda. Ta ütles, et komisjoni nõusolekul edastatakse esmalt kõikidele fraktsioonidele vastav kiri ja töörühma moodustamise osas saame esmaspäeval otsuse langetada.

3. Info ja muud küsimused

Helir-Valdor Seeder küsis, kas põhiseaduskomisjon kavatab reageerida viimasele Riigikohtu otsusele, mis puudutas kohaliku omavalitsuse volikogude valimisi ja kandidaatide elukohajärgsust.

Ando Kiviberg vastas, et komisjoni esimehena ei ole ta jõudnud veel sellega tutvuda, aga arutab seda komisjoni ametnikega.

Kalle Laanet ütles, et on olemas mustand, mida fraktsioonidele planeeritakse tutvustada. Selle küsimuse peaks lahendama fraktsioonidega koos. Temale teadaolevalt tegeleb sellega Anti Allas.

Helir-Valdor Seeder sõnas, et homme on viimane päev, kui president saab põhiseaduse muudatuse välja kuulutada. Ta küsis, mida tehakse selle kohaliku omavalitsuse volikogu valimise seaduse muutmise seaduse eelnõuga, mis meil menetluses on, kuidas sellega edasi minnakse.

Ando Kiviberg vastas, et temale teadaolevalt minnakse Isamaa algatatud eelnõuga lõpuni.

Helir-Valdor Seeder küsis veel, mis seis on korrupsioonivastase seaduse muutmise seaduse eelnõuga ja seotud isikute küsimusega. Lisaks, mis seis on lasterikaste perede ja lastetute naiste uuringute juhtumi uurimisega.

Karin Tuulik vastas, et korrupsioonivastase seaduse muutmise seaduse eelnõu on tõenäoliselt töökavas järgmisel nädalal.

Ando Kiviberg vastas uuringu küsimuses, et arutab seda ametnikega täiendavalt.

(allkirjastatud digitaalselt)
Ando Kiviberg
juhataja

(allkirjastatud digitaalselt)
Stella Rõbakov
protokollija